

ОСОБЛИВОСТІ МІЖМОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ (НА БАЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ) У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена розгляду особливостей прояву та подолання інтерферентних явищ на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях при вивченні німецької мови як другої іноземної на базі англійської.

Ключові слова: інтерференція, перша іноземна мова, друга іноземна мова.

Глобалізаційні процеси, які відбуваються на сучасному етапі розвитку людства, якісно змінили відносини між окремими членами людської спільноти та державами, в результаті чого все активніше розширюються та зміцнюються контакти у всіх сферах життя. Безперечно, всі ці процеси безпосередньо пов'язані із мовою і тому питання оволодіння іноземними мовами, перш за все у загальноосвітній школі, є справді дуже актуальним.

Основною вимогою щодо знань та умінь учнів є формування у них комунікативної компетенції, тобто білінгва, який володіє рідною та іноземною мовами. У процесі спілкування ці мови (їх системи) впливають одна на одну, в результаті чого у них відбуваються певні зміни. Це явище прийнято називати інтерференцією. У зв'язку із введенням обов'язкового вивчення другої іноземної мови у загальноосвітній школі, у процесі її вивчення спостерігається не лише вплив рідної мови, але і першої іноземної, тобто, подвійна інтерференція. Результатом інтерференції часто є порушення взаєморозуміння між людьми у процесі їх спілкування, тому метою даної статті є виявлення причин і наслідків інтерференції у процесі навчання німецької мови як другої іноземної (на базі англійської), що впливають на успішність комунікації, а також пошуки шляхів її подолання.

Дослідженню різноманітних аспектів міжмовної інтерференції присвячено низку робіт вітчизняних та зарубіжних науковців – У. Вайнрайх, М. Михайлов, Є. Верещагін, К. Закирьанов, Ю. Жлуктенко, С. Семчинський А. Капуш, В. Комісаров, Т. Кияк та ін.

Для глибшого розуміння суті «інтерференції» звернемося до трактування даного поняття у науковій літературі. У лінгвістичну наукову літературу термін «інтерференція» вперше ввели вчені Празького лінгвістичного гуртка, маючи на увазі, що інтерференція є процес відхилення від норм контактуючих мов.

Проте у визначенні терміну мовної інтерференції немає повної єдності серед лінгвістів. Так, наприклад, для В. Розенцвейга інтерференція – це «порушення білінгвом правил співвідношення контактуючих мов, які виявляються у його мові у відхиленні від норми» [7, 33]. М. Заговканюк розуміє інтерференцію як проникнення елементів однієї мови до іншої, яке називають помилкою [4, 76-77]. За К. Закір'яновим, інтерференція являє собою перший з елементів двоступінчатої системи проникнення іншомовних елементів, що має епізодичний характер і розцінюється як відхилення від норми [3, 210]. Г. Зимовець пропонує визначати інтерференцію як процес виникнення змін у мові внаслідок взаємодії з іншою, що проявляється у появі інновацій [5, 7]. У лінгвістичному словнику знаходимо наступне визначення цього поняття: «Інтерференція (inter+ferio – торкаюсь, ударяю) – взаємне проникнення в мовлення білінгвів елементів різних рівнів двох мов, якими він володіє, що сприймається як іншомовний акцент. Інтерференція є відхиленням від стандартів рідної мови, мовленнєвою помилкою» [8, 211]. Основне джерело інтерференції – розбіжність у системах взаємодіючих мов у фонемному складі, правилах позиційної реалізації фонем, їхньої сполучуваності, інтонації, складі граматичних категорій і способів їхнього вираження тощо.

У методиці викладання іноземних мов інтерференція розглядається як негативний результат несвідомого перенесення попереднього лінгвістичного досвіду, як гальмуючий вплив рідної мови на іноземну мову що вивчається [10, 14]. Отже, узагальнюючи численні підходи, можна зробити висновок, що міжмовна інтерференція – це закономірне (психологічно зумовлене) явище змішування кодів на рівні мовленнєвої діяльності окремих дво- або багатомовних індивідів, що може відбуватись як у підсвідомому, так і в усвідомленому та змішаному режимах; може мати і негативний, і позитивний вплив на прагматичний задум міжмовного мовленнєвого акту або перекладацького трансферу.

Впродовж тривалого часу вважали, що міжмовна інтерференція відбувається лише в одному напрямі – з рідної мови на іноземну. Кінець цій думці поклала мовознавець Е. Мегісте, яка зай-

малася дослідженням проявів інтерференції у трилінгвів. Дослідниця дійшла висновку, що фактично лише одна з мов, якими володіє трилінгв, є «активною». За її дослідженням, це та мова, яку трилінгви використовують у повсякденній практичній діяльності (навчанні, професійній діяльності тощо) та якою вони активно спілкуються упродовж певного часу (від одного року й більше). При цьому їх рідна мова може переходити у розряд пасивної – мови винятково домашнього вжитку з обмеженим певною побутово-родинною тематикою лексиконом [9, 107]. Тоді є підстави стверджувати, що інтерференція може відбуватися не з рідної мови на іноземну, а з іноземної мови на рідну і навпаки. У даній статті розглядатимемо вплив рідної мови та англійської як першої іноземної на німецьку, яку учні вивчають як другу іноземну мову.

Як свідчить аналіз наукових джерел, у більшості випадків причини інтерферентних явищ можна визначити за допомогою порівняння різних мовних систем, а саме їх окремих аспектів: фонетичного, лексичного, граматичного а також семантичного, що є також важливим фактором успішності процесу комунікації. Отже, розглянемо особливості проявів різних видів лінгвістичної інтерференції. Лінгвістична природа фонетичної інтерференції закладена в особливостях структур і взаємовпливі фонетичних систем контактуючих мов і залежить від специфіки когнітивних процесів, які відбуваються у мовній свідомості білінгва під час іншомовної комунікації.

Фонетична інтерференція найбільш поширена на початковому етапі навчання і стосується як звукових, так й інтонаційних особливостей мови. Відмінності артикуляційної бази (лабіалізація німецьких голосних, твердий приступ, довгота/короткість тощо) визначають основні труднощі і помилки, які виникають в українців при засвоєнні голосних німецької мови. Проте, як свідчить практика, вплив української мови на німецьку на фонетичному рівні більше проявлятиметься на середньому і старшому етапі, а на початковому етапі суттєвішим є вплив англійської мови, оскільки ці мови відносяться до однієї мовної групи і мають більше спільних ознак. Запобігати проявам фонетичної інтерференції допоможе порівняльна артикуляційна база англійської та німецької мови, оскільки будь-яка фонетична база є системою, і засвоюватися вона повинна як система, а не як окремо відібраний елемент. Тому фонетична інтерференція піддається корекції більшою мірою на початковому етапі навчання іноземної мови, проте формуванню фонетичних навичок учнів має приділятися належна увага і на старшому етапі вивчення мови. Специфічна потреба у вивченні проблем мовної фонетичної інтерференції зумовлена не тільки вимогами соціальної дійсності, а й когнітивними та соціокультурними чинниками, що визначають особливості взаємовпливу фонетичних систем контактуючих мов.

У процесі вивчення німецької мови як другої іноземної у загальноосвітній школі доцільно приділяти більше уваги вправам на диференціацію звуків рідної та німецької, а також англійської та німецької мов. Ці вправи повинні бути не лише рецептивними, а й репродуктивними, оскільки важливими є як розвиток фонематичного слуху учнів, так і вміння продукувати ці звуки.

Щодо лексичної інтерференції, то вона трактується Ю. Жлуктенком як усі зумовлені міжмовними зв'язками зміни у словниковому складі, функціях і статусі лексичних одиниць, що виникають під впливом контакту з іншою мовою [2, 129]. Природа інтерференції на рівні лексичних засобів найчастіше відбивається у таких формах: запозичення, які можуть бути чистими та змішаними; калькування слів і фраз, що охоплює кальки-утворення (нові лексичні одиниці) та кальки-поширення (виникнення у лексеми додаткового значення); зміни у значенні слова (семантичні запозичення); зміни вживаності лексичних одиниць; функціональна субституція різномовних лексичних одиниць [2, 131-160]. Зауважимо, що запозичення як явище лексичної інтерференції часто пов'язано зі звуковим і граматичним переоформленням (інтеграцією) запозичених слів і є реальною основою для виникнення інтерференції на інших рівнях мови – фонологічному і граматичному.

Слід враховувати те, що на вивчення другої іноземної мови виділяється менше годин, тому воно має відбуватися інтенсивніше, ніж вивчення першої іноземної мови. Оскільки, німецька та англійська мови є спорідненими, вони містять чимало подібних лексичних одиниць і це варто використовувати на уроці. Йдеться про те, щоб пов'язати у свідомості учнів ті слова, які стосуються елементарних сфер спілкування у всіх мовах, оскільки таким способом їх найкраще можна зберігати в пам'яті, пригадувати й активізувати. Створюючи такі контексти для спільного лексичного запасу англійської та німецької мов, можна використати різні способи запам'ятовування:

1. Візуальна опора (малюнки, підписані двома мовами до різних тем).

2. Впорядкування схем. Загальні поняття часто утворюють системи, відомі учням з рідної мови, які допомагають паралельно семантизувати лексику в двох мовах. Прикладами німецько-англійських відповідників можуть бути: числа, сторони горизонту, пори року, дні тижня, пори доби, кольори.

3. Протилежне значення. Пари слів із протилежним значенням, як показує досвід, запам'ятовуються легше, ніж коли слова вивчаються окремо. Приклади англійсько-німецьких відповідників: я – ти (англ. I – you; нім. Ich – du), високо – низько (англ. high – low; нім. hoch – niedrig), початок – кінець (англ. beginning – end; нім. der Beginn – das Ende) та ін.

Проте досить поширеним явищем є також подібність у звучанні слів у різних мовах та відмінність у їх значенні, тобто, «хибні друзі перекладача». Як показує практика викладання, учні досить часто припускають помилку при перекладі такої лексики як з німецької мови на українську, так і навпаки, напр., у таких словах, як der Konkurs – банкрутство (помилково перекладається як «конкурс» – нім.: der Wettbewerb), die Lektion – урок (помилково перекладається як «лекція» – нім.: die Vorlesung; значення «лекція» є на сьогоднішній день застарілим) тощо.

У німецькій та англійській мовах також є слова, які подібні за звучанням або за написанням, але мають різне значення і тому можуть бути неправильно вжиті або неправильно розпізнані. На рівні словникового запасу початкового ступеня таких лексичних одиниць небагато і тому немає великої небезпеки неправильного вживання «фальшивих друзів». На заняттях початкового рівня рекомендується звертати увагу учнів на такі лексичні одиниці в міру того, як вони трапляються в навчальних матеріалах (напр., become/bekommen, map/Mappe, gymnasium/Gymnasium). Слід застерегти учнів, що ці слова можуть бути вжиті неправильно, і пояснити різницю, використовуючи контекст.

Щодо інтерференції на граматичному рівні, то Л. Ковиліна виділяє два види граматичної інтерференції: морфологічну й синтаксичну [6, 4].

Морфологічна інтерференція визначається як відхилення від норми, яке спостерігається у мовленні, пов'язане з порушенням категоріальних ознак частин мови, що виникає під впливом відповідних категорій інтерферуєчої мови. Досить часто морфологічна інтерференція проявляється при перекладі таких конструкцій, які включають в себе прийменники, що відрізняються від українських відповідників тим, що вони виявляють різний обсяг значень, а також тим, що дієслова, іменники та прикметники в обох мовах мають різне прийменникове та відмінкове керування. Безприйменниковий переклад німецьких прийменників українською мовою зумовлений також тим, що німецькій мові властиве таке явище, як керування (прийменники виражають відношення між іменником та дієсловом, виступаючи зв'язковою ланкою між ними), яке в українській компенсується ширшою парадигмою відмінків, наприклад: sich beschränken auf (Akk.) – обмежуватися чимось.

Синтаксична інтерференція, як слушно наголошує В. Розенцвейг [7, 15], виявляється, насамперед, у заміні правил синтаксичного оформлення речення синтаксичною формою, характерною для однієї з контактуючих мов. Синтаксичній інтерференції можуть підлягати практично всі члени речення, порядок слів в реченні і її будова, якщо в цьому плані є відмінність між рідною, першою і другою іноземними мовами. При перекладі з української мови англійською або німецькою треба враховувати і те, що в реченнях різних мов існує певний порядок слів, усі члени речення можуть бути виражені різними частинами мови і повинні займати свої місця в реченні.

Наприклад, в українському реченні можна змінювати порядок слів: З цією компанією ми підписали контракт. Контракт ми підписали з цією компанією. Підписали ми контракт з цією компанією. В англійській мові використовується лише прямий порядок слів: We have signed the contract with this company. Щодо порядку слів у німецькій мові, то на відміну від англійської, він може бути прямим (наприклад: Wir haben den Vertrag mit dieser Firma abgeschlossen) або ж зворотнім (Mit dieser Firma haben wir den Vertrag abgeschlossen). Проте, слід пам'ятати, що у німецькому реченні відмінюване дієслово повинно бути тільки на другому місці. Саме ця синтаксична особливість, як показує практика, досить часто є джерелом помилок учнів, які вивчають німецьку мову, як другу іноземну після англійської. До характерних синтаксичних труднощів є вираження заперечення у реченні, яке в англійському або німецькому реченні використовується лише одне, в українському може бути їх декілька.

З метою уникнення граматичної інтерференції слід активніше використовувати вправи на ідентифікацію та диференціацію граматичних явищ української, англійської та німецької мови, виявлення подібностей і розбіжностей у їх функціонуванні.

Як показує аналіз наукової літератури та практика, у процесі вивчення німецької як другої іноземної в умовах контактування трьох (української, англійської та німецької), а інколи і чотирьох (української, англійської, німецької та російської) мов виникають як негативні для набуття мовного досвіду проблеми інтерференції рідної та першої іноземної мови, так і можливості для позитивного перенесення здобутого мовного досвіду на нову іноземну мову. При підготовці учителя до уроку німецької мови, яку вивчають як другу іноземну на базі першої англійської слід

пам'ятати, що навчання другої іноземної мови здійснюється на порівнянні або протиставленні лексики, граматики рідної мови, першої та другої іноземної мов. Тому для учителя важливим є опиратися на знання і досвід, набуті при вивченні першої іноземної мови, а також враховувати знання рідної мови.

Список використаних джерел

1. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «KM Academia», 2000. – 218 с.
2. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1974. – 176 с.
3. Закирьянов К. З. Двуязычие и интерференция / К. З. Закирьянов. – Уфа : Жизнь, 1984. – 344 с.
4. Затовканюк М. Н. Классификация явлений языковой интерференции (на материале лексики и грамматики) / М. Н. Затовканюк // Рус. яз. за рубежом. – 2-ге вид. – 1973. – С. 74 – 77.
5. Зимовець Г. В. Міжмовна інтерференція в умовах контактного білінгвізму: на матеріалі мови української діаспори / Г. В. Зимовець. – К.: Вища школа, 1997. – 196 с.
6. Ковылина Л. Н. Синтаксическая интерференция и способы ее изучения: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л. Н. Ковылина. – К., 1983. – С. 4.
7. Розенцвейг В. Ю. Языковые контакты / В. Ю. Розенцвейг. – Л. : Наука, 1972. – 78 с.
8. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
9. Mägiste E. Selected Issues in Second and Third Language Learning. Language Processing in Bilinguals : Psycholinguistic and Neuropsychological Perspectives / E. Mägiste . – New Jersey : Lawrence Erlbaum Publishers, 1986. – P. 97–122.
10. Saunders G. Bilingual Children: from Birth to Teens / G. Saunders. – Clevedon: Multilingual matters Ltd, 1988. – 167 p.

Summary. The article deals with the features of display and overcoming of interference phenomena on phonetic, lexical and grammatical levels in the study of German as the second language based on English. Theoretical analysis of the scientific literature on interlingual interference allowed to achieve objectives of the study, i.e. to identify the causes and effects of interference in learning German as a second foreign language (based on English) that affect the performance of communication, and define ways to overcome it.

In linguistic research sources interlingual interference is interpreted as mutual penetration of elements in bilingual speech at various levels of the two languages, which the person speaks and which may affect both negatively and positively in learning of a foreign language.

The article focused on the investigation of primary (mother tongue (Ukrainian) and German as a foreign language) and secondary (English as the first foreign language and German as a second foreign language), or so-called dual language interference. It has been found that at the initial stage of learning German language is more effected by English as a first foreign language. The reason is that the German and English languages belong to the same group of Germanic languages and therefore have more similar features at all levels of language than German and Ukrainian. However, more senior stage showed the influence of the Ukrainian language on German, especially at the phonetic level, since students are in Ukrainian language environment and communicate in German mostly only during lessons at school (1-2 hours per week).

A different kind of exercises aimed at neutralizing of interference phenomena in learning German as a second foreign language are suggested in the article.

Key words: *interference, the first foreign language/ the second foreign language.*

Отримано: 19.07.2014 р.